

Sygn. akt III CZP 110/14

UCHWAŁA

Dnia 26 lutego 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Tadeusz Ereciński (przewodniczący)

SSN Jacek Gudowski (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

Protokolant Katarzyna Bartczak

w sprawie z powództwa C. B.

przeciwko J. B.

o uchylenie obowiązku alimentacyjnego,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 26 lutego 2015 r.

zagadnienia prawnego

przedstawionego przez Sąd Okręgowy w K.

postanowieniem z dnia 21 listopada 2014 r.,

"Czy w sprawach o uchylenie (wygaśnięcie, ustalenie nieistnienia) obowiązku alimentacyjnego strona pozwana jest z mocy ustawy zwolniona od ponoszenia kosztów sądowych?"

podjął uchwałę:

W sprawie o ustalenie nieistnienia obowiązku alimentacyjnego pozwany nie ma obowiązku uiszczenia kosztów sądowych.

UZASADNIENIE

Powództwo C. B. o ustalenie nieistnienia obowiązku alimentacyjnego (o uchylenie obowiązku alimentacyjnego) skierowane przeciwko J. B. zostało oddalone wyrokiem Sądu Rejonowego w O. z dnia 12 sierpnia 2014 r. Zawarte w tym wyroku postanowienie o kosztach procesu pozwana zaskarżyła zażaleniem, a przy jego rozpoznawaniu powstało - przytoczone na wstępie - zagadnienie prawne, przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 w związku z art. 397 § 2 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Koszty sądowe w sprawach cywilnych są elementem systemu prawa publicznego, stanowiącym instrument polityki państwa służący regulowaniu relacji stron stosunków procesowych oraz - w szerszym ujęciu - stymulowaniu decyzji jednostek dotyczących sposobu prowadzenia swoich interesów i doboru środków ich ochrony. Spełniają kilka ważnych funkcji, wśród których - poza funkcją fiskalną i organizacyjną - jest ważna funkcja społeczna, polegająca na racjonalizowaniu zakresu ochrony prawnej (por. np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 września 2004 r., P 4/2004, OTK-A Zb. Urz. 2004, nr 8, poz. 81, oraz uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1992 r., III CZP 143/92, OSNCP 1993, nr 5, poz. 78, i z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 6/07, OSNC 2007, nr 11, poz. 167). W związku z tym w prawodawstwie od wielu dziesięcioleci ugruntowana jest zasada, że we wszystkich sprawach, od każdego pisma wnoszonego do sądu, pobiera się opłaty sądowe (art. 1 i 2 ustawy z dnia 30 grudnia 1950 r. - Przepisy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, jedn. tekst: Dz.U. z 1961 r. Nr 10, poz. 57 ze zm., art. 5 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 88 ze zm., oraz - współcześnie - art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, jedn. tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 1025 ze zm. - dalej: „u.k.s.c.”; por. także np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 1972 r., III CZP 93/71, OSNCP 1973, nr 4, poz. 54).

Obowiązek uiszczania opłat nie ma jednak charakteru bezwzględnego; prawodawca, kierując się różnymi motywami, zazwyczaj głęboko uzasadnionymi aksjologicznie, udziela zwolnień od kosztów, które mają charakter ustawowy - podmiotowy lub przedmiotowy - albo jurysdykcyjny; wynikają wówczas z decyzji sądowej podejmowanej na wniosek i dotyczą, w określonym zakresie, konkretnej osoby, występującej w konkretnej sprawie.

Katalog ustawowych zwolnień od kosztów sądowych został przewidziany w art. 96 u.k.s.c.; zgodnie z ust. 1 pkt 2 tego przepisu, nie ma obowiązku uiszczenia kosztów sądowych strona dochodząca roszczeń alimentacyjnych oraz strona pozwana w sprawie o obniżenie alimentów. Ustanawiając to zwolnienie, prawodawca zmierzał do uprzywilejowania osób uprawnionych do alimentacji, które zresztą przejawia się także w innych dziedzinach prawa; ustawowe zwolnienie od kosztów ułatwia tym osobom jak najszybsze i jak najbardziej skuteczne uzyskanie od osób zobowiązanych niezbędnych środków utrzymania. W tym wypadku funkcja społeczna kosztów sądowych wyprzedza funkcję fiskalną, co ma także mocne uzasadnienie konstytucyjne (art. 71 i 72 Konstytucji RP; por. także np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 1954 r. - zasada prawna - I C 3074/52, OSN 1955, nr 4, poz. 68).

W związku z tym nie może być wątpliwości, że przewidziane w omawianym przepisie uprzywilejowanie obejmuje wszystkie osoby uprawnione do alimentów, a więc zarówno te, które dochodzą roszczeń alimentów, jak i te, przeciwko którym wytoczono powództwo zmierzające do ograniczenia lub zniesienia ich uprawnienia, nie ma bowiem żadnych racji społecznych lub aksjologicznych uzasadniających jakiegokolwiek ich różnicowanie. W judykaturze, przy pełnym poparciu piśmiennictwa, dawno już zresztą wyjaśniono, że używane w tekstach normatywnych sformułowanie „dochodzenie roszczeń alimentacyjnych” obejmuje także formę bierną tego zachowania, tj. opozycję przeciwko akcji zmierzającej do ograniczenia lub odebrania uprawnień alimentacyjnych. W obu sytuacjach racje przemawiające za uprzywilejowaniem osób uprawnionych do alimentacji oraz uzasadniające ich obronę socjalną są identyczne (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 1966 r., III CR 356/65, OSNCP 1966, nr 10, poz. 176).

Zagadnienie przedstawione do rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie ma źródło w niezbyt jasnej stylizacji art. 96 ust. 1 pkt 2 u.k.s.c., wymieniono w nim bowiem - obok strony dochodzącej roszczeń alimentacyjnych – stronę pozwaną o obniżenie alimentów, pomijając natomiast, przynajmniej w warstwie werbalnej, stronę pozwaną w sprawach o ustalenie nieistnienia obowiązku alimentacyjnego, określanych niekiedy niezbyt precyzyjnie jako sprawy o uchylenie lub wygaśnięcie tego obowiązku. Tej stylizacji - w świetle przedstawionych argumentów aksjologicznych, systemowych i funkcjonalnych - nie można jednak przypisywać decydującego znaczenia, jest bowiem oczywiste, że wszystkie te argumenty w jednakowym stopniu przemawiają za objęciem ustawowym zwolnieniem od ponoszenia kosztów sądowych również osób uprawnionych do alimentów, przeciwko którym wytoczono powództwo o ustalenie nieistnienia obowiązku alimentacyjnego.

Do identycznych wniosków prowadzi także wykładnia logiczna; skoro nie ponosi opłaty pozwany, którego prawo do alimentów jest kwestionowane częściowo (żądanie obniżenia alimentów), to tym bardziej nie można obciążać obowiązkiem jej poniesienia pozwanego, którego prawo do alimentacji zostało zakwestionowane w całości (żądanie ustalenia nieistnienia obowiązku alimentacyjnego). Podobny pogląd, zachowujący aktualność, został wyrażony przez Sąd Najwyższy jeszcze pod rządem nieobowiązującego już art. 111 § 1 pkt 2 k.p.c. (por. postanowienie z dnia 25 września 1997 r., I CKU 109/97, nie publ.).

Z tych względów podjęto uchwałę, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).